

IDEER

DIKT

REDIGERT AV TOM STALSBERG

tst@dagbladet.no

FOTO: Tom Stalsberg

3 X SANDEMOSE

DET ER VEL SNART TID
FOR Å BRUKE PELS
EN EKORNKÅPE SKULLE HOLDE
JEG ER SVÆRT LITEN
FOR TIDEN

**

NÅR BLODRØDE LEPPER
LIGGER KLISTRET
TIL HAVBUNNEN
ØYNENE SØKER ALGER OG
GRESSHOPPER
NESEN STYRER LANGFLAT
MOT NOE GODT
DET ER FULLMÅNE
IGJEN
DEIGEN HEVER SEG IKKE
KREMEN KREMER SEG IKKE
DET ER JUL
PÅ BUNNEN

**

JEG HAR EN HELSE AV
JERN
JEG ER MITT EGET FORBILDE
PSYKISK TRENING GJØR
UNDERVERKER
BALANSEN ER TOTAL
TO RETTE
TO VRANGE
JEG PUSSE TENNENE MED
STÅLULL

IBEN SANDEMOSE
FRA DEN NYE SAMLINGA
«OPPTATT»
(CAPPELEN DAMM 2019)

Å avholde en utstilling dedikert til vår nærmeste nabo i verdensrommet, månen, er en genial idé, og når nå Louisiana utenfor København har invitert, står utførelsen heldigvis i stil. Snart flyttes det hele til Henie Onstad Kunstsenter utenfor Oslo.

MÅNEFINT: 15. februar åpner det en storslagen utstillingen på Henie Onstad kunstsenter som tar for seg vår gode nabo, Månen. Bildet her er Georges Méliès *Le Voyage dans la Lune*, 1902 *A Trip to the Moon*. Foto: 1902 Lobster Fondation Groupama Gan Fondation Technicolor, Courtesy of mk2 Films

Isitt mesterverk «Det svundne er en drøm» fra 1946 beskriver Aksel Sandemose hvordan han sitter og undrer seg på hva det var som inspirerte våre stamfedre til å begynne å pønske på tilværelsens dypeste gåter, og kommer fram til at det var månen: «Men månen, den ikke bare er der, eller er der ikke. Den er hel, halv, kvart, og andre brøkdeler, snart fra den ene siden, snart fra den andre.

DEN DUKKER OPP om dagen likevel som om natten, eller er borte både dag og natt. Så tenkte apen sin første tanke: Hva faen er det egentlig med månen? Det gikk noen millioner år, og apen nådde så langt som så: Hva er det egentlig med meg?»

For det er virkelig noe helt annet med denne nattens løsunge enn med sola, som vi – til tross for at vi vet at den betyr liv eller død for oss – fort tar for gitt: Den brennende sola kan kle seg med den arrogansen den vil, for den vet at vi kan henfalle til å tilbe den siden vi er avhengig av dens ytelser, men den kan allikevel ikke måle seg med månen når det gjelder mystisisme og tiltrekningskraft.

KUNST

Tekst: FREDRIK GIERTSEN
Skribent og litteraturviter

Sandemose ser at månen spiller på helt andre strenger: blind og stum som den er, appellerer den til det uutgrunnelige og lokker fram det irrasjonelle i oss. Sola sikrer vår overlevelse, men månen blir skyteskive for alle de eksistensielle spørsmålene som følger.

VI HAR MED andre ord et metafysisk forhold til denne vår nattlige følgesvenn, i tillegg til det faktuelle, men det den besøker til Louisiana fort oppdager, er at disse to tilnæringsmåtene glir over i hverandre.

Vi har tydeligvis vanskelig for å styre vår fascinasjon for dette himmellegemet, og den vitenskapelige interessen månen blir gjenstand for er ikke nødvendigvis drevet av nyttetenkning, men en slags forhekselse, vi er rett og slett månesyke. Det er åpenbart at kunstens frie assosiasjoner har vært en inspirasjon for alskens oppfinnelser fra teleskoper til romskip, og denne vekselvirkningen kommer tydelig fram i utstillingen, ja, det er dette som er aksens dreier seg rundt.

Vi får anledning til å måpe over utstilte originalverker av Galileo og Tycho Brahe, men også sensasjonelle utstillingsobjekter som en månesten fra Apollo 14 og hansken til den siste astronaut som var på besøk, Eugene Cernan, som forlot den golde satellitten i 1972.

MEN VI FÅR også bli med videre inn i verdensrommet, til vår galakses ytterpunkter, og langt forbi. Her er bilder fra Mars, og – takket være Hubble-teleskopet (en ubemannet satellitt) – noen ubegripelig fascinerende fotografier av Ørnetåken (7000 lysår unna), Sombregalaksen (som består av 800 milliarder soler) og den usedvanlig komplekse

Månen

VENDER DEG ALDRI RYGGEN

Kattøyetåken. Vi forventer naturligvis en del malerier når man er på Louisiana. Ved siden av min egen favoritt – Max Ernsts «En galakses fødsel» fra 1969 – finner vi en serie av Donato Creti (1771), og et knippe bidrag fra to spesielt månesyke menn, omgangsvennene Edvard Munch og August Strindberg, samt William Blake, Caspar David Friedrich, Salvador Dalí, Mark Rothko og Wolfgang Paalen.

Videre får vi se det aller første, men dessverre nesten helt destruerte fotografiet av månen, tatt av John W. Draper rundt 1840; videre et bilde av J.F.J. Schmidts flere meter høye gipsmodell av månen fra 1898; og selvfølgelig tidenes eldste science fiction-film, Georges Méliès' «Reisen til månen» fra 1902, som varer i 14 minutter.

ANDRE PERLER (SOM også viser utstillings bredde) er Camille Hernots optiske bedrag «Horoscope» fra 2015 og Laurie Anderson og Hsin-Chien Huangs VR-installasjon «To the Moon» fra 2018.

Her fins også et lite utvalg dikt, forfattet av Jorge Luis Borges, Fernando Pessoa og Emily Dickinson med flere, slik at det

eneste jeg egentlig savnet var en jukeboks, for man kan jo ikke godt la være å få Echo & the Bunnymens «The Killing Moon» (1984) på hjernen i slike omgivelser.

Det må understrekes at denne utstillingen i aller høyeste grad er en familiebegivenhet, og en rask spørreundersøkelse i mitt følge trakk fram en variant av William Blakes gravering «I Want! I Want!» fra 1793 som de yngstes favoritt.

Den viser en ung gutt (?) i det han tar det første skritt på en lang stige som lener seg på en liggende «neglemåne», for i fantasien verden er det mange som var ute i verdensrommet før Jurij Gagarins legendariske reise i 1961.

BLAKES UNGE GUTT var én av dem, men en annen som virkelig gjorde krav på tronen, var den ny-dadaistiske performance-kunstneren Yves Klein.

Noen måneder før Gagarin kastet han seg ut fra en høy mur i svalestuppositur

med det ugjestmilde fortauet som eneste umiddelbare framtidsutsikt, et stunt som ble foreviget og udødeliggjort som kunstprosjektet «Leap into the Void».

Klein beskyldte både kosmonauter og astronauter for hybris, og derfor var hans ambisjon å bli regnet som den første virkelige romfarer, selv om bildet var et tydelig falsum, all den stund presenningen han landet på var retusjert bort. (Det er nærliggende å tenke seg at franskmannen hadde en viss sans for humor, selv om han visstnok tok sitt forfatterskap om zen-buddhisme og metafysikk ganske alvorlig.)

I ÅR ER det altså 50 siden Neil Armstrong satte sin fot på månens overflate (det ikoniske bildet av Buzz Aldrins støvelavtrykk i støvet er naturligvis på plass), samtidig som at kineserne i det stille endelig klarte å lande et romfartøy på Pink Floyd-siden av månen (selv om den

naturligvis ikke på noen måte er mørk).

En oppdagelse kan jo bare gjøres én gang, og nå kommer det nye bilder fra betraktelig lengre unna. Betyr det at vår venn månen ikke lenger fanger vår nysgjerrighet på den samme måten?

Svaret er nok både-og, men vår måne er fremdeles det eneste himmellegemet vi lett kan studere med det blotte øye, den er vårt nest største ekstraterrestrielle felles-eie, og det eneste som kan vies et arrangement med en så bred appell som dette.

DENNE UTSTILLINGEN OPPLEVES som noe nær komplett, med fakta og fiksjon fra fortid, framtid og nåtid, der alle har muligheter til å finne sine egne favoritter. Hele dette kostebunderiet kommer altså snart til Henie Onstad, men denne artikkelen er altså basert på et besøk på Louisiana. Det blir nok noen endringer, men, som Olav H. Hauge sa det:

*I dag såg eg tvo månar,
ein ny
og ein gamal.
Eg har stor tru på nymånen.
Men det er vel den gamle.*

«Vi får anledning til å måpe over utstilte original-verker.»